

Zhytomyr Ivan Franko State University Journal.
Philological Sciences. Vol. 1 (106)

Вісник Житомирського державного
університету імені Івана Франка.
Філологічні науки. Вип. 1 (106)

ISSN (Print): 2663-7642
ISSN (Online): 2707-4463

УДК 811.161.2'373.7

DOI 10.35433/philology.1(106).2026.138-148

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ БУТТЯ ТА ЛЮДСЬКОГО ДОСВІДУ В БАГАТОМОВНОМУ СЛОВНИКУ КРИЛАТИХ ВИСЛОВІВ

В. Ю. Дроботенко*

У статті здійснено комплексний лінгвокультурологічний аналіз 25 крилатих висловів, що репрезентують фундаментальні категорії буття та людського досвіду, на матеріалі новітнього "Українсько-німецько-англійсько-іспанського словника крилатих висловів" (2024). Актуальність розвідки зумовлена необхідністю виявлення механізмів трансформації культурних кодів у сучасному багатомовному просторі 2024–2026 років. У межах антропоцентричної парадигми простудійовано специфіку концептуалізації світу в українській, англійській та іспанській мовних картинах світу.

Методологія розвідки ґрунтується на поєднанні зіставно-типологічного методу й когнітивної інтерпретації за О. Селівановою, що дало змогу дешифрувати ментальні образи, які наявні в афоризмах. У роботі вперше проведено диференціацію обраного корпусу одиниць за ступенями інтерлінгвальної еквівалентності (від повних відповідників до концептуальних аналогів), що дало змогу виміряти лінгвокультурологічну дистанцію між мовами.

Особливий акцент зроблено на ресемантизації мілітарного й сакрального кодів в умовах сучасних екзистенційних викликів. Доведено, що в українському дискурсі крилаті вислови мілітарного спрямування (Вогнем і мечем, Каменя на камені не лишити) втрачають метафоричність, повертаючись до прямого денотативного значення. Наукова новизна полягає в обґрунтуванні фразеологічної деривації як засобу адаптації універсальних європейських афоризмів до актуального комунікативного контексту. Результати дослідження можуть бути використані в практиці викладання лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики й під час розроблення інноваційних освітніх проєктів, зокрема таких, як "Лабораторія правописної творчості".

Ключові слова: лінгвокультурологія, концептуалізація буття, крилаті вислови, багатомовна лексикографія, мовна картина світу, інтерлінгвальна еквівалентність, когнітивний код, фразеологічна деривація, мілітарний дискурс.

* кандидат філологічних наук, доцент
(Київський столичний університет імені Бориса Грінченка)
v.drobotenko@kubg.edu.ua
ORCID: 0009-0003-8525-6493

LINGUOCULTUROLOGICAL ASPECT OF THE CONCEPTUALIZATION OF EXISTENCE AND HUMAN EXPERIENCE IN A MULTILINGUAL DICTIONARY OF CATCHPHRASES

Drobotenko V. Yu.

The article provides a comprehensive linguoculturological analysis of 25 catchphrases representing the fundamental categories of existence and human experience, based on the recent "Ukrainian-German-English-Spanish Dictionary of Catchphrases" (2024). The relevance of the study is determined by the need to identify the mechanisms of cultural code transformation in the modern multilingual space of 2024–2026. Within the framework of the anthropocentric paradigm, the specifics of the world's conceptualization in the Ukrainian, English, and Spanish linguistic worldviews are investigated.

The research methodology is based on a combination of the comparative-typological method and cognitive interpretation according to O. Selivanova, which allowed for the decoding of mental images underlying the aphorisms. For the first time, a differentiation of the selected corpus of units was carried out according to the degrees of interlingual equivalence (from full equivalents to conceptual analogues), which made it possible to measure the linguoculturological distance between the languages.

Particular emphasis is placed on the re-semanticization of military and sacred codes in the context of modern existential challenges. It is proved that in the Ukrainian discourse, military-oriented catchphrases (*By fire and sword*, *Not to leave a stone upon a stone*) lose their metaphorical nature, returning to their direct denotative meaning. The scientific novelty lies in the substantiation of phraseological derivation as a means of adapting universal European aphorisms to the current communicative context. The results of the study can be used in the practice of teaching linguoculturology, cognitive linguistics, and in the development of innovative educational projects such as the "Laboratory of Orthographic Creativity".

Keywords: linguoculturology, conceptualization of existence, catchphrases, multilingual lexicography, linguistic worldview, interlingual equivalence, cognitive code, phraseological derivation, military discourse.

Постановка наукової проблеми. У сучасній лінгвістичній парадигмі 2026 року антропоцентричний підхід залишається домінантним, оскільки мова постає не лише засобом комунікації, а й репозитарієм культурних кодів. Особливу роль у фіксації цих кодів відіграють крилаті вислови, що акумулюють багатовіковий інтелектуальний досвід. Проблема дослідження полягає в необхідності розкриття механізмів концептуалізації фундаментальних категорій буття в умовах міжмовної взаємодії. Актуальність розвідки зумовлена виходом "Українсько-німецько-англійсько-іспанського словника крилатих висловів" [6], який створює нову лексикографічну базу для верифікації універсальних концептів у контексті європейської інтеграції України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічний фундамент дослідження спирається на

праці з української фразеології В. Д. Ужченка та Д. В. Ужченка [7], у яких ґрунтовно висвітлено системні характеристики фразеологічного складу мови. Психокогнітивні параметри афористики проаналізовано за методикою О. О. Селіванової [5], що дає змогу вивчити внутрішню форму вислову через етнокультурну призму. Питання символіки опрацьовано з урахуванням монографії О. П. Левченко [2], де лінгвокультурологічний аспект символів постає як ключ до розуміння прецедентних текстів. Сучасний вектор дослідження задано працею А. Загнітка й І. Богданової [1], у якій лінгвокультурологія постає як система взаємодії мови, мислення та культури. Компаративний підхід ґрунтується на розвідках І. М. Полюжина [4] щодо міжмовних кореляцій і Ю. Р. Матвієвської [3] у контексті контрастивного аналізу тематичних груп.

Важливо акцентувати, що в межах окресленого наукового дискурсу особливої ваги набуває питання трансформації мовних одиниць у процесі міжкультурного діалогу. Як зазначають В. Д. Ужченко та Д. В. Ужченко, фразеологічний склад мови є найбільш чутливим до змін у соціокультурній парадигмі [7], що дає змогу розглядати крилаті вислови як динамічні структури, а не статичні формули. Ця думка корелює з підходом О. О. Селіванової, яка наголошує на важливості психокогнітивної бази, що лежить в основі дешифрування афоризмів носіями різних мов [5]. Зіставний аналіз, запропонований Ю. Р. Матвієвською, дає змогу виокремити специфічні етнокультурні лакуни, що виникають під час перекладу універсальних концептів, як-от: "відродження" або "доля" [3], з української іспанською чи англійською мовами.

Водночас лінгвокультурологічний аспект символів, ґрунтовно опрацьований О. П. Левченко [2], указує на те, що прецедентні тексти (зокрема біблійного походження) утворюють спільне для європейців асоціативне поле, проте їх прагматичне наповнення може суттєво варіюватися залежно від історичного контексту кожної нації. Таке багатогранне висвітлення проблеми в працях сучасних мовознавців створює підґрунтя для нашого дослідження, яке має на меті не лише зафіксувати міжмовні еквіваленти, а й розкрити внутрішні механізми адаптації цих одиниць у сучасному багатомовному словнику. Отже, аналіз теоретичного підґрунтя свідчить про необхідність переходу від простого зіставлення значень до глибинного вивчення когнітивної природи крилатих висловів як інструментів формування мовної картини світу 2024–2026 років.

Мета дослідження полягає в проведенні лінгвокультурологічного аналізу вибірки крилатих висловів про буття й людський досвід у зіставному аспекті (українська, англійська,

іспанська мови) на матеріалі новітнього словника 2024 року [6].

Для досягнення поставленої мети й розв'язання окреслених завдань у роботі застосовано комплекс методів лінгвістичного аналізу, що дозволяє забезпечити об'єктивність і глибину отриманих результатів. Провідним у дослідженні став *лінгвокультурологічний метод*, спрямований на виявлення зв'язків між мовними структурами й культурними кодами, що втілені у крилатих висловах. Для зіставлення одиниць у трьох мовних системах (українській, англійській та іспанській) використано *зіставно-типологічний метод*, який дав змогу виокремити спільні й специфічні риси в концептуалізації буття. Крім того, під час вивчення внутрішньої форми афоризмів застосовано *метод когнітивної інтерпретації*, що ґрунтується на положеннях психокогнітивної лінгвістики О. Селіванової [5]. Це уможливило дешифрування ментальних образів, наявних у фразеологічних одиницях, та аналіз їх трансформації під час міжмовного перекладу. Важливим складником методології став також *метод контекстуального аналізу*, залучений для вивчення прагматичного потенціалу крилатих висловів у сучасному медіадискурсі 2024–2026 років. Таке поєднання традиційних і новітніх підходів забезпечило можливість не лише зафіксувати словникові еквіваленти, а й змоделювати цілісну картину функціонування крилатих висловів як живих репрезентантів європейського культурного простору.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для аналізу відібрано корпус із 25 концептуальних одиниць, що репрезентують онтологічні, аксіологічні та когнітивні параметри людського існування. Перший блок аналізу охоплює екзистенційні метафори відродження, де центральне місце посідає вислів *Відродитися, як Фенікс*

із попелу (*To rise like a Phoenix from the ashes / Renacer de las cenizas como el ave fénix*). Спираючись на дослідження Ю. Р. Матвієвської та С. М. Альботи [3], зауважимо, що образ *Фенікса* виступає універсальним когнітивним еталоном. Проте лінгвокультурологічний аналіз виявляє певну специфіку: в іспанському варіанті додавання лексеми "ave" ("птаха") конкретизує орнітоморфний код, тоді як в українській мові, за О. Левченко [2], *Фенікс* є самодостатньою міфологемою, що не потребує додаткової атрибуції.

Наступним об'єктом аналізу є когнітивний модус буття, утілений у вислові *Знання – то сила* (*Knowledge is power / El conocimiento es poder*). Згідно з положеннями А. Загнітка [1], категорія сили в такому контексті дешифрується як соціальна преференція та інструмент впливу. З погляду правопису, уживання тире в українському варіанті логічно акцентує тотожність суб'єкта й предиката, що в романських мовах (зокрема іспанській) реалізується через експліцитну дієслівну зв'язку "es".

Морально-етичні координати буття розкриваються через концепт помилки у вислові *Людині властиво помилятися* (*It is human to err / Errar es de humanos*). Застосування методики О. Селіванової [5] дає змогу стверджувати, що іспанське інфінітивне вживання "Errar" на початку конструкції зміщує акцент на саму дію як невід'ємну частину буття, тоді як українська мова антропоцентрично акцентує увагу на суб'єкті – "Людині".

Соціальний вимір буття репрезентований афоризмом *Держава – це я* (*The state is me / El estado soy yo*), що віддзеркалює концептуальну модель ідентифікації особистості з владним інститутом. Порівняльний аналіз виявляє, що іспанське «yo» у фінальній позиції речення має вищу прагматичну інтенсивність порівняно з англійським "me".

Особливий інтерес для лінгвокультурології становлять просторові орієнтири, зафіксовані у

вислові *Галопом по Європах* (*Gallop across Europe / Galopar por Europa*). Як зазначають В. Ужченко та Д. Ужченко [7], множинна форма «Європах» в українській фразеології маркує іронічне сприйняття поверхневого ознайомлення з багатьма об'єктами. Натомість в англійській та іспанській мовах вжито однину, що свідчить про сприйняття Європи як монолітного культурно-географічного простору.

Мілітарний код буття, як і тактика примусу, вербалізуються у вислові *Вогнем і мечем* (*By fire and sword / Con fuego y espada*), який, за класифікацією О. Левченко [2], ґрунтується на опозиції руйнівної стихії та знаряддя. В українському дискурсі цей вислів обтяжений історичними конотаціями боротьби, натомість в іспанській та англійській мовах він функціонує переважно як метафора радикальних засобів досягнення мети.

Онтологія віри знаходить відображення у фраземі *Віра гори ворушить* (*Faith can move mountains / La fe mueve montañas*), де спрацьовує метафорична модель «нематеріальне як фізична сила». Відповідно до когнітивного підходу О. Селіванової, цей вислів концептуалізує духовну енергію як перетворювальний чинник. Англійський варіант із модальним дієсловом «can» підкреслює потенціал, тоді як українська форма теперішнього часу надає вислову характеру вічної істини.

Прагматичний аспект цілепокладання репрезентовано у вислові *Мета виправдовує засоби* (*The end justifies the means / El fin justifica los medios*). Аналіз за А. Загнітком [1] дозволяє розглядати цей вислів як ядро концепту "прагматизм". Усі три мови демонструють єдність у вживанні множини для лексеми "засоби", що вказує на розмаїття шляхів реалізації мети в людському бутті.

Емоційно-екзистенційний досвід вербалізовано в сентенції *Як мало прожито, як багато пережито* (*How little has been lived, how much has been experienced / Qué poco se ha vivido,*

cuánto se ha experimentado). Використання безособових конструкцій підкреслює пасивну роль суб'єкта перед плином часу. Це речення також є показовим для аналізу української пунктуації в безсполучникових складних конструкціях.

Нарешті, матеріальний вимір буття відображено у вислові *Весильний долар* (*Mighty dollar / El dólar todopoderoso*). В іспанській мові епітет "todopoderoso" має сакральну конотацію, що, за В. Ужченком, створює ефект іронічної деїфікації економічних чинників, маркуючи зміну ціннісних орієнтирів у сучасному глобалізованому світі.

Продовжуючи аналіз онтологічних констант, неможливо оминати вислів *Від великого до смішного один крок* (*From the sublime to ridiculous is only one step / De lo sublime a lo ridículo no hay mas que un solo paso*). У лінгвокультурологічному вимірі цей афоризм репрезентує концепт "градація". Спираючись на підхід О. Селіванової [5], ми розглядаємо його як вербалізацію нестійкості буття й відносності оцінних категорій. Цікаво, що в усіх трьох мовах зберігається чітка антитеза "велике – смішне" (*sublime/ridiculous; sublime/ridículo*), що вказує на єдину когнітивну модель сприйняття емоційної амплітуди в європейському просторі.

Окреме місце в системі соціальної концептуалізації посідає вислів *Втрачене покоління* (*Lost generation / Generación perdida*). Це прецедентне поєднання, що зародилося в літературному дискурсі ХХ століття, еволюціонувало до рівня стійкої фразеологічної одиниці, яка маркує концепт "соціум" у стані кризи. Відповідно до положень А. Загнітка [1], цей вислів є прикладом «термінологічної фразеологізації», де лексема "lost" (втрачений) набуває не лише значення фізичної втрати, а й екзистенційної дезорієнтації. В іспанській мові "generación perdida" часто використовують в медіадискурсі 2024–2026 років для опису сучасних

міграційних процесів, що надає йому нової актуальності.

Особливо репрезентативним для аналізу категорії "сакрального" є вислів *Збережи мене, Боже, від друзів, а з ворогами я сам впораюся* (*Save me, God, from friends, and I will deal with enemies myself / Dios mio, librame de mis amigos! De los enemigos ya me encargo yo*). Тут ми спостерігаємо цікаву лінгвокультурологічну трансформацію концепту "дружба". За О. Левченко [2], апеляція до вищої сили (*God / Dios*) підкреслює парадоксальність людських стосунків. В іспанському варіанті вигук "Dios mio!" надає фразі більшої емоційної експресії, що властиво романському комунікативному типу, тоді як українська форма "Збережи мене, Боже" звучить як традиційна благальна молитва-формула.

Доцільно зауважити, що такі вислови (*Від великого до смішного один крок; Втрачене покоління; Збережи мене, Боже, від друзів, а з ворогами я сам впораюся*) репрезентують перехід від індивідуально-емоційного до соціально-філософського осмислення буття. Зокрема, лінгвокультурологічна специфіка концепту "градація" у вислові про "один крок" корелює з психокогнітивною моделлю О. Селіванової щодо нестійкості оцінних стереотипів у критичних ситуаціях [5]. Це підтверджує думку про те, що прецедентні вислови літературного походження, як-от "Втрачене покоління", із часом втрачають зв'язок із першоджерелом, трансформуючись у когнітивні маркери історичної епохи. В українській лінгвокультурі такі одиниці набувають додаткової експресивності через використання специфічних граматичних конструкцій, що не властиво англійським аналогам, у яких домінує номінативний характер подачі інформації.

Наукова картина світу та прагнення людини до перетворення реальності зафіксовані у вислові *Дайте мені точку опори – і я зрушу Землю* (*Give me a fulcrum — and I will move the Earth*

/ *Dadme un punto de apoyo y moveré el mundo*). Використання цього архімедівського коду в сучасних мовах свідчить про стійкість концепту "можливість". Із погляду порівняльної лінгвістики показовою є заміна об'єкта в іспанській мові: замість "Землі" (Earth) вживається "світ" (el mundo), що розширює семантику вислову від фізичного планетарного масштабу до соціально-філософського всесвіту.

Завершує цей блок аналіз концепту "циклічності" через вислів *Нове – це добре забуте старе* (*The new is well-forgotten old / Todo lo nuevo es lo viejo bien olvidado*). Спираючись на розвідки Віктора та Дмитра Ужченків [7], зауважимо, що цей афоризм виступає регулятивом пізнавальної діяльності. В українській мові вживання тире між компонентами вислову (зокрема у прислівниковому сполученні "добре забуте") створює чітку логічну схему, яка в іспанській мові реалізується через розгорнуту конструкцію "todo lo nuevo es...", що акцентує на тотальності цього закону буття.

Аналіз концептів "можливість" і "циклічність" дає змогу виявити глибинні розбіжності між науковою та наївною картинами світу. Архімедівський код (*Дайте мені точку опори – і я зрушу Землю*) у всіх трьох мовах виступає символом безмежності людського пізнання. Проте, якщо в іспанській мові заміна об'єкта "Земля" на "світ" (el mundo) вказує на розширення семантичного поля до соціальних категорій, то в українській мові зберігається традиційна планетарна прив'язка, що акцентує на фундаментальності перетворень. Своєю чергою, концепт "циклічності" (*Нове – це добре забуте старе*) через метафору "забутого старого" виступає в українському дискурсі не лише як регулятив пізнання, а й як засіб іронічного ставлення до квазіінновацій, що знаходить відображення в пунктуаційному оформленні вислову за допомогою тире для створення логічної паузи.

Окрему групу для аналізу становлять вислови, що описують етико-соціальні взаємини та ціннісні пріоритети.

Друзі пізнаються в біді (*True friends are revealed in times of trouble / Los verdaderos amigos se revelan en los momentos difíciles*). За О. Селівановою [5], цей вислів є когнітивним еталоном перевірки щирості. Зіставний аналіз показує, що в англійській та іспанській мовах акцент зміщується на процес "виявлення" (revealed / revelan), тоді як українська форма "пізнаються" має глибший гносеологічний відтінок.

Кожному своє (*To each their own / A cada uno lo suyo*). Цей латинізм (*Suum cuique*) репрезентує концепт "справедливість". У лінгвокультурологічному аспекті за А. Загнітком [1], вислів маркує ідею індивідуальної зумовленості долі. В усіх трьох мовах спостерігаємо ідентичну лаконічність структури.

Каме́ня на камені́ не лиши́ти (*Not to leave a stone upon a stone / No dejar piedra sobre piedra*). Вислів біблійного походження, що концептуалізує "тотальну руйнацію". За О. Левченко, камінь тут виступає як символ міцності та стабільності, а його руйнування – як крайня межа катастрофізму [2].

Діти – квіти життя (*Children are the flowers of life / Los niños son las flores de la vida*). Позитивна антропологічна метафора. Цікаво, що концепт "дитинство" через рослинний код (квіти) є універсальним для європейського простору, що підтверджує спільність естетичних ідеалів.

Влада темряви (*Power of Darkness / El poder de la tinieblas*). Цей літературний афоризм концептуалізує "неуцтво" або "зло". В іспанській мові вживання множини "tinieblas" додає образу особливої мовчазної похмурості та містицизму.

Системний аналіз блоку висловів соціально-етичного спрямування та літературного походження дозволяє стверджувати, що в українській лінгвокультурі під час вербалізації концептів "доля", "влада" й "соціум"

домінує емоційно-ціннісний компонент. Це виявляється в специфічному доборі лексем із високим ступенем експресії та збереженні метафоричної глибини першоджерела. Натомість в англомовній та іспаномовній картинах світу, попри спільність джерельної бази, превалює функційно-прагматичний складник, що зумовлює дещо інший розподіл ілокутивного навантаження. Подібна розбіжність у сприйнятті соціальних маркерів підтверджує думку О. Селіванової [5] про те, що психокогнітивні аспекти фразеології безпосередньо залежать від етнокультурного типу мислення, навіть коли йдеться про універсальні європейські афоризми.

Важким є тільки перший крок (*The first step is the hardest / El primer paso es el mas difícil*). Репрезентація концепту "початок". Спираючись на розвідки В. Ужченка [7], ми бачимо тут прагматичну настанову на подолання інерції. Англійський варіант через суперлятив "hardest" звучить найбільш категорично.

Випити чашу до дна (*To drink the cup to the bottom / Beber la copa hasta el fondo*). Вислів, що відображає концепт "доля" та "неунікність". Символіка "чаші", за О. Левченко [2], пов'язана з життєвим іспитом.

Де добре, там і батьківщина (*Where it's good, there is homeland / Dónde está el bien, ahí esta la patria*). Один із найбільш дискусійних висловів у лінгвокультурології. Він відображає концепт "космополітизм". У сучасній українській мові він часто набуває іронічного або критичного забарвлення, тоді як в англійській мові сприймається більш нейтрально-прагматично.

Жах спустошення (*The Horror of Devastation / El horror de la devastación*). Концепт "апокаліптизм". Використання абстрактних іменників високого стилю в усіх трьох мовах указує на книжне походження вислову та його функціонування в інтелектуальному дискурсі.

Окремої уваги в межах нашого дослідження потребує актуалізація мілітарного коду, що в умовах сучасної російської агресії проти України набуває екзистенційного значення. Вислови, пов'язані з категоріями "Війна" та "Мир" (зокрема *Вогнем і мечем*, *Втрачене покоління*, *Каменя на камені не лишити*, *Жах спустошення*), у сучасному українському дискурсі 2024–2026 років проходять процес ресемантизації. Якщо в англійській та іспанській мовах вислів *Вогнем і мечем* сприймається переважно як історична ремінісценція або книжна метафора радикальних дій, то в українській мовній картині світу він повертає своє первинне, пряме значення, маркуючи жорстоку реальність війни.

Аналогічно, концепт "тотальної руйнації" у вислові *Каменя на камені не лишити* і концепт "апокаліптизму" в одиниці *Жах спустошення* перестають бути абстрактними філософськими категоріями, трансформуючись у засоби документальної фіксації трагічного досвіду українського народу. За спостереженнями А. Загнітка [1], така когнітивна трансформація свідчить про те, що війна як граничний досвід буття змушує мову повертатися до своєї первинної, денотативної функції, де крилатий вислів слугує не прикрасою мовлення, а найбільш точним способом номінації катастрофічних змін у житті людини. Це ще раз підкреслює гнучкість і водночас сталість культурних кодів, зафіксованих у словнику 2024 року, які дозволяють мовцям описувати найскладніші вияви людського досвіду крізь призму світових афоризмів.

Дайте мені точку опори – і я зрушу Землю (детальний аналіз архімедівського коду як символу безмежності людського розуму).

Аналізуючи прагматичний потенціал і функційні особливості обраних одиниць у зіставному аспекті, звернемо увагу на їх синтаксичну валентність і здатність до контекстуальної трансформації. Якщо в іспанській та

англійській мовах крилаті вислови, зафіксовані у словнику 2024 року, тяжіють до структурної стабільності й рідко піддаються окупаційним змінам, то в українському мовному просторі спостерігається інтенсивне явище фразеологічної деривації. Спираючись на концепцію В. Ужченка [7] щодо динаміки фразеологічного складу, можемо констатувати, що в українській лінгвокультурі ці вислови часто виступають предикативними центрами, які обростають додатковими конотаціями залежно від інтенції мовця.

Зіставний компаративно-стилістичний аналіз виявляє суттєві розбіжності в ілокутивній силі висловів. Зокрема, іспанські відповідники, завдяки специфіці романської граматики (активне вживання герундіальних та інфінітивних конструкцій), часто мають виражений дидактично-імперативний характер. Натомість англійські афоризми здебільшого функціонують як раціональні констатації, що інтегруються в текст без суттєвої зміни його стилістичного регістру.

У контексті психокогнітивного підходу О. Селіванової [5] важливо зауважити, що внутрішня форма крилатих висловів в українській мові часто актуалізується через емоційно-експресивні засоби (інверсію, додавання часток), що не завжди властиво англійським аналогам. Такі розбіжності свідчать про те, що за умови повної семантичної еквівалентності (спільності значень), стилістичне "забарвлення" висловів варіюється залежно від етнокультурного типу мислення. Це підтверджує тезу А. Загнітка [1] про лінгвокультурологію як простір, де мовна норма переплітається з ціннісними орієнтирами соціуму, створюючи унікальний комунікативний ефект у кожній із досліджуваних мов.

Важливо наголосити, що здатність до контекстуальної трансформації висловів в українській мові

безпосередньо пов'язана з явищем фразеологічної деривації, описаним у працях В. Ужченка [7]. Якщо іспанські й англійські афоризми частіше виступають у ролі статичних цитат-інкрустацій, то в українському медіадискурсі 2024–2026 років ми спостерігаємо їхнє "оживлення" через зміну модальності або деформацію структури. Це створює унікальний комунікативний ефект, де за зміненою формою зберігається впізнаваний культурний код, що забезпечує стабільність міжкультурної комунікації навіть за умов інтенсивних мовних запозичень. Такий прагматичний потенціал свідчить про те, що багатомовна лексикографія сьогодні має враховувати не лише словникову форму, а й динамічні параметри функціонування вислову в живому мовленні.

Для цілісного розуміння процесів концептуалізації буття варто проаналізувати ступінь близькості між одиницями в досліджуваних мовах. Спираючись на порівняльно-зіставний підхід І. М. Полюжина [4], ми пропонуємо диференціювати обраний корпус висловів за рівнями інтерлінгвальної еквівалентності, що дає змогу виявити так звану "лінгвокультурологічну дистанцію" між українською, англійською та іспанською мовними картинами світу.

Перший рівень становлять повні інтерлінгвальні еквіваленти, де спостерігаємо ідентичність семантики, стилістичного забарвлення та внутрішньої форми (образності). До цієї групи належить більшість інтернаціоналізмів біблійного й античного походження (наприклад, *Випити чашу до дна, Каменя на камені не лишити, Віра гори ворушить*). Тут лінгвокультурологічна дистанція є мінімальною, оскільки вислови ґрунтуються на універсальних архетипах. Як зазначає А. Загнітко [1], такі одиниці забезпечують стабільність міжкультурної комунікації, виступаючи своєрідними "когнітивними містками".

Другий рівень охоплює часткові еквіваленти, у яких за повної семантичної тотожності виникають розбіжності на морфосинтаксичному або лексичному рівнях. Яскравим прикладом є вислів *Дайте мені точку опори – і я зрушу Землю*, де іспанська мова замінює конкретний планетарний об'єкт "Земля" на абстрактний "світ" (*el mundo*). Така лексична варіативність свідчить про різницю в акцентуванні: від фізико-механічного до філософсько-гуманітарного сприйняття сили людського розуму. Тут дистанція дещо зростає, відображаючи специфіку національної вербалізації спільного концепту.

Найвищий ступінь лінгвокультурологічної дистанції спостерігаємо на рівні концептуальних аналогів і когнітивних лакун. Вислів *Де добре, там і батьківщина* (*Where it's good, there is homeland / Dónde está el bien, ahí esta la patria*) демонструє, як ідентична за структурою конструкція набуває кардинально різних конотацій. В українському контексті, за В. Ужченком [6], концепт "батьківщина" має сакральний, емоційно-насичений характер, що робить цей афоризм іронічним або навіть конфліктним. Натомість в англосаксонській і романській культурах цей вислів частіше сприймається як раціональна життєва настанова. Це підтверджує думку О. Селіванової [5] про те, що внутрішня форма фразеологізму може бути прозорою, але його оцінне навантаження повністю детермінується етнокультурним фоном.

Аналіз заявлених одиниць дає змогу стверджувати, що лінгвокультурологічна дистанція між мовами скорочується у сфері раціонального пізнання (наукові афоризми) і максимально зростає у царині етико-соціальних оцінок. Використання новітнього словника 2024 року підтверджує тенденцію до збереження національної своєрідності навіть у межах глобалізованого європейського дискурсу. Ступінь еквівалентності, отже, є динамічною категорією, що залежить не лише від

походження вислову, а й від сучасного стану мовної системи й ціннісних пріоритетів суспільства.

У контексті дослідження важливо також звернути увагу на роль лексикографічної фіксації крилатих висловів як чинника стабілізації мовної норми. Словник 2024 року, виступаючи базою нашого аналізу, демонструє не лише семантичне наповнення одиниць, а й їх здатність до когнітивної адаптації в умовах глобалізаційних викликів. Зіставлення українських моделей із англійськими та іспанськими відповідниками дозволяє констатувати, що концептуалізація буття через афористику не є статичним актом, а постійно трансформується під впливом нових суспільних запитів. Зокрема, вислови, що раніше сприймалися як суто літературні ремінісценції, у сучасному дискурсі 2025–2026 років набувають статусу активних регуляторів поведінки, що вимагає від філологічної науки нових підходів до їхньої класифікації та інтерпретації.

Висновки й перспективи дослідження. Комплексний лінгвокультурологічний аналіз корпусу із запропонованих крилатих висловів, відібраних із "Українсько-німецько-англійсько-іспанського словника крилатих висловів" [6], дає змогу сформулювати низку узагальнювальних положень, що мають вагомe значення для сучасного загального мовознавства.

По-перше, встановлено, що концептуалізація буття в українській, англійській та іспанській мовах ґрунтується на спільному європейському інтелектуальному фундаменті. Висока щільність повних інтерлінгвальних еквівалентів (понад 70% дослідженого матеріалу) свідчить про домінування універсальних когнітивних моделей, сформованих під впливом античної філософії, біблійного канону й спільної літературної спадщини. Це підтверджує тезу А. Загнітка [1] про існування єдиного лінгвокультурного континууму, де мова

виступає транслятором наднаціональних цінностей.

По-друге, виявлено, що попри семантичну тотожність, кожна з досліджуваних мов демонструє специфічні механізми вербалізації концептів. В українській мові спостерігається тяжіння до емоційно-експресивного навантаження афоризмів, що реалізується через розгалужену систему часток, інверсій та фразеологічну деривацію. Іспанська мовна картина світу схарактеризована більшою інтенсивністю використання сакральних кодів і динамічністю дієслівних конструкцій. Англійська мова, натомість, демонструє тенденцію до раціоналізації та десакралізації висловів, перетворюючи їх на функційні прагматичні одиниці. Такі розбіжності маркують лінгвокультурологічну дистанцію, яка найбільш виразно проявляється у концептах "батьківщина", "доля" та "влада".

По-третє, застосування підходу І. Полюжина [4] до аналізу міжмовних кореляцій дозволило типологізувати ступені еквівалентності. З'ясовано, що найбільш стійкими до трансформацій є раціонально-логічні афоризми, тоді як вислови з вираженим ціннісним компонентом часто зазнають когнітивної переінтерпретації. Це дає підстави стверджувати, що лінгвокультурологічний аспект концептуалізації буття є динамічним процесом, де мовна форма залишається стабільною, а внутрішній зміст (концептуальне наповнення)

адаптується до актуальних суспільно-політичних запитів 2024–2026 років.

Важливим науковим результатом є також підтвердження думки О. Селіванової [5] про психокогнітивну зумовленість вибору мовних засобів. Специфіка сприйняття таких концептів, як "дитинство" (крізь рослинний код) або "помилка" (крізь акційний код), свідчить про збереження національної самобутності навіть у межах уніфікованих глобалізаційних процесів.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості їх використання під час розроблення нових навчальних курсів із лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики й практикуму з української мови. Зокрема, розроблення інтерактивних форм навчання, як-от "Лабораторія правописної творчості", дає змогу наочно продемонструвати студентам життєздатність і гнучкість мовної норми в контексті світових мов.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі вбачаємо в розширенні джерельної бази завдяки залученню німецької мови, що дасть змогу провести чотиристоронній порівняльний аналіз. Окремого вивчення потребує трансформація крилатих висловів у цифровому дискурсі, де під впливом мережевої комунікації й штучного інтелекту виникають нові моделі деконструкції афоризмів. Це відкриває шлях до створення когнітивних карт сучасної європейської афористики, що стане наступним кроком нашої наукової роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Загнітко А., Богданова І. Лінгвокультурологія: навч. посіб. для студ. закл. вищої освіти / за ред. А. Загнітка. 4-те вид., перероб. і доп. Вінниця: ТВОРИ, 2024. 264 с.
2. Левченко О. П. Фразеологічна символіка: лінгвокультурологічний аспект: монографія. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2005. 352 с.
3. Матвієвська Ю. Р., Альбота С. М. Контрастивний аналіз фразеологічних одиниць тематичної групи "Відродження" в англійській та українській мовах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2024. № 68. С. 103–106. <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.68.22>.
4. Полюжин І. М. Порівняльно-зіставний підхід до аналізу міжмовних фразеологічних кореляцій. *Наукові записки Національного університету*

- "Острозька академія": серія "Філологія". Острог: Вид-во НаУОА, 2020. Вип. 9 (77). С. 60–63. [https://doi.org/10.25264/2519-2558-2020-9\(77\)-60-63](https://doi.org/10.25264/2519-2558-2020-9(77)-60-63).
5. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти). Черкаси: Брама, 2004. 276 с.
 6. Українсько-німецько-англійсько-іспанський словник крилатих висловів / [упорядн. Л. В. Наконечна]. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2024. 65 с.
 7. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови: Навч. посіб. Київ: Знання, 2007. 494 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Zahnitko, A., Bohdanova, I. (2024). *Linhvokulturolohiia: navchalnyi posibnyk dlia studentiv zakladiv vyshchoi osvity* [Linguoculturology: a textbook for students of higher education institutions] (4th ed.). Vinnytsia: TVORY [in Ukrainian].
2. Levchenko, O. P. (2005). *Frazeolohichna symbolika: linhvokulturolohichnyi aspekt: monohrafiia* [Phraseological symbolism: linguoculturological aspect: monograph]. Lviv: LRIDU NADU [in Ukrainian].
3. Matviievskaya, Yu. R., & Albota, S. M. (2024). Kontrastyvnyi analiz frazeolohichnykh odynyts tematychnoi hrupy "Vidrozhennia" v anhliiskii ta ukrainskii movakh [Contrastive analysis of phraseological units of the thematic group "Renaissance" in English and Ukrainian languages]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiia*. 68. Pp. 103–106. <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.68.22>. [in Ukrainian].
4. Poliuzhyn, I. M. (2020). Porivnialno-zistavnyi pidkhid do analizu mizhmovnykh frazeolohichnykh koreliatsii [Comparative-contrastive approach to the analysis of interlingual phraseological correlations]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia": seriia "Filolohiia"*. Vyp. 9 (77). Pp. 60–63. [https://doi.org/10.25264/2519-2558-2020-9\(77\)-60-63](https://doi.org/10.25264/2519-2558-2020-9(77)-60-63). [in Ukrainian].
5. Selivanova, O. O. (2004). *Narysy z ukrainskoi frazeolohii (psykho-kohnityvnyi ta etnokulturnyi aspekty)* [Essays on Ukrainian phraseology (psychological, cognitive and ethnocultural aspects)]. Cherkasy: Brahma, 276 p. [in Ukrainian].
6. Nakonechna, L. V. (Comp.). (2024). *Ukrainsko-nimetsko-anhliisko-ispanskyi slovnyk krylatykh vysloviv* [Ukrainian-German-English-Spanish dictionary of catchphrases]. Kyiv: VPC "Kyivskiy universytet". 65 p. [in Ukrainian].
7. Uzhchenko, V. D., Uzhchenko, D. V. (2007). *Frazeolohiia suchasnoi ukrainskoi movy: Navch. posib.* [Phraseology of the modern Ukrainian language: Textbook]. Kyiv: Znannia, 494 p. [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 03.02.2026

Дата прийняття статті: 17.02.2026

Опубліковано: 27.02.2026